

Biblioteca Centrală Universitară
"Carol I" București

Cota

III 404 810

B.C.U. "Carol I" Bucuresti

C140216

In. 73925

Doc

O OPERĂ DE MARE VALOARE

DE

I. A. BRĂTESCU-VOINEȘTI
MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

Ședința dela 15 Februarie 1924

~~4/438~~

Cetisem până atunci manuscise, depuse spre concurs la premiile înființate de Casa de editură Cartea Românească, și n'ăvusesem noroc: Toate manuscrisele cetite timp de peste două ceasuri, fuseseră mai prejos decât mediocre. Dureros de ostenitoare îndeletnicire e să cetești lucruri searbede, — mai ales când știi că ai alături, în rafturile bibliotecii, cărți bune, dragi, nesecate izvoare de desfătare. Obosit ca după un drum lung prin arătură, am trecut alături și m'am apucat de..... tâmplărie, căci — iertați-mi această intimă confidență: mă pricep nițel la tâmplărie. Și nu vă puteți închipui ce minunăță îndeletnicire e tâmplăria, ca dealtminteri, orice muncă manuală. Iei uneltele în mâini, începi să lucrezi și deodată ți se scoboară peste suflet un val de fericire fără seamăn. Ochii și mâinile îți sunt aci pe lucru, iar mintea par'că descătușată, fuge, fuge, colindă în toate părțile, spre trecut și spre viitor. Când întâlnește în cale fericiri trecute, ți le reînvie cu intensitatea ceasului în care le-ai trăit; iar dacă în goana ei dă peste dureri de odinioară, ți le îmbracă într'un văl de dulce și duioasă melancolie... Griji, mâhniri, amărăciuni, care până adineauri îți păreau sdrobitoare, acum, cu uneltele 'n mână, îți par mici, îndepărtate, par'că le-ai privi cu un binoclu întors... Nu trecuseră nici cinci minute, de când mă apucasem de lucru, mintea nu-mi plecase încă rasna, eră încă în mine și-mi șoptea: «Ce bine, zi de vacanță (eră pe la începutul lui Ianuarie) — n'astepti pe nimeni — ai înaintea ta două ceasuri în care poți termina rama la care lucrezi și dacă-ți mai rămâne vreme poți să începi și.....

— Domnule, vă caută o cocoană.

918041

— Ce cucoană !?

Bănuieți tonul întrebării mele.

Servitorul care l-a auzit răspunde intimidat :

— Nu știu, n'o cunosc. A intrat pe aici, pe din dos, zice că ar vrea să vă spue ceva.

Ridic din umeri, ridic ochii spre cer, îmi ridic și gulerul, pentru a ascunde sumarul tualetei :

— Să poftească.

Intră o doamnă de înfățișare modestă, dar simpatică. În căperea în care mă găsesc e un coridor lung. Dela ușa de intrare până la mine sunt cel puțin zece pași, pe cari doamna îi străbate, sfios, stângaci, îngânând :

— Vă rog... iertați-mă... vă deranjez. Iertați-mă...

O poftesc cu un gest în biroul de alături, îi ofer un scaun și aștept, zicând în gând :

— Probabil e o solicitatoare pentru un post de dactilografă la Cameră și n'avem nici un loc vacant.

— Cu ce vă pot servi, doamnă ?

— Zău... nici nu știu cum să 'ncep... Viu să vă cer un sacrificiu prea mare... Știu că dispuneți d'atât de puțin timp de pierdut...

Și doamna iar tace; tac și eu.

După câteva clipe de codire, doamna reîncepe cu o sfială care pune pauze între cuvinte :

— Sunt așa de jenată... Am scris o piesă de teatru... și aș vrea... vreodată... când n'ați avea altceva de făcut... s'o citiți și dumneavoastră...

Aruncând o privire desperată spre maldărul de cărți, de manuscrise, sosite dela Academie, dela teatrul Național și dela Cartea Românească, așezate pe masa de lângă birou și care așteaptă să le citesc și să fac rapoarte asupra lor, zic în gândul meu cu groază :

«Vai ! e mai grav decât bănuiam !»

— Nu vă cer s'o cetiți acum, continuă doamna, care pare că mi-a cetit gândul — mai târziu, cândva, când nu veți avea nimic alt de făcut.

Imi șterg de pe față aerul de obosită resemnare și răspund politicos :

— Bine, doamnă. Aduceți-mi lucrarea dumneavoastră și...

— Am adus-o. Și doamna scoate din palton un sul de hârtie.

— E o dramă, sau o comedie?

— O dramă în trei acte și un prolog.

— Bine, lăsați-o la mine. Am s'o cetesc și am să vă spui cu sinceritate prăreră mea.

Sfios, doamna adaugă:

— Anul trecut a cetit-o și domnul Davila și i-a plăcut...

— A! zic, dacă i-a plăcut domnului Davila, înseamnă că e o lucrare bună. Dumnealui se pricepe.

— Da. Acum în urmă a cetit-o și domnul director general al teatrelor și i-a plăcut și dumnealui. Și... dânsul mi-a spus să v'o aduc dumneavoastră.

— Bine, doamnă, lăsați-o la mine și până într'o săptămână o voi fi cetit.

— Vă mulțumesc și, încă odată, vă rog să-mi iertați su-părarea ce vă cauzez.

Așa am făcut cunoștința autoarei operei despre care am să vă vorbesc.

După plecarea sa, am așezat manuscrisul lângă tovarășii lui de așteptare, hotărît să-mi arunc ochii pe el, «cândva, când n'oiu avea nimic de făcut», cum prea bine zisese autoarea... Căci, doamnelor și domnilor, după ce îndeplinești câțiva ani slujba de membru în comitetul de lectură al Teatrului Național, după ce ți-ai pierdut atâta vreme, cetind atâtea nimicuri — căci nu vă dați seama de enormitatea numărului celor, care își pretind vocație la arta dramaturgică și depun lucrări, cu cetirea cărora se chinuesc membrii comitetului de lectură, — după ce, zic, te-ai păcălit de vreo câteva sute de ori, poți să lași să aștepte păcăleala din urmă.

Doamna Petrescu, — așa o chiamă pe autoare: doamna Lucreția Petrescu, — nu eră prima autoare care-mi venia, sfioasă, cu un manuscris ascuns sub palton, sau în manșon, eră cel puțin a zecea; iar afirmarea dumisale că Domnul Davila și d-l director general al teatrelor îi găsiseră piesa bună, nu eră o dovadă indiscutabilă. Ii cunosc pe amândoi, și-i știu bărbați politicoși și galanți, cari probabil n'au vrut

să strice inima femeii, spunându-i să-și vadă de menaj și să lase teatrul în pace.

În astfel de dispoziții sufletești am început să cetesc piesa doamnei Petrescu, căci, îndemnat de amintirea înfățișării sale simpatice și serioase, am început s'o cetesc, chiar în seara zilei în care mi-a adus-o. Am început s'o cetesc pe la 11 și am terminat-o pe la unul după miezul nopții, gâtuit de emoție.

Imi venia să deștept pe ai mei, ori să plec să găsesc prieteni, cărora să le împărtășesc admirația care nu mai încăpea în mine. Căci, doamnelor și domnilor, cetisem cea mai frumoasă, cea mai bine făcută dramă ce s'a scris în românește. Despre această piesă vreau să vă vorbesc, pentru că mi-am zis: dacă descoperirea unor hrisoave sau inscripții vechi, care aruncă o lumină asupra trecutului nostru, sau o născocire științifică, pot face obiectul unor comunicări la Academie, — de ce n'ar putea face obiectul unei comunicări, descoperirea unei lucrări de mare valoare literară?

Și apoi sunt încredințat că exprim părerea unanimității colegilor mei și a dumneavoastră, doamnelor și domnilor, afirmând că Academia Română nu trebuie să-și mărginească rolul la a contrasemna verdictele opiniunii publice, ci că ea are dreptul, ba datoria, să formeze sau măcar să călăuzească această opinie; și această datorie i se impune cu atât mai vărtos, cu cât acei ce, prin presa noastră, se încumet să îndeplinească misiunea de îndrumători ai gustului și opiniei publice, (bineînțele, cu unele foarte laudabile excepțiuni), au uneori o cultură foarte sumară, alteori un spirit în nepotrivire cu sufletul poporului românesc.

Piesa *Păcatul* a doamnei Lucreția Petrescu, e o dramă în 3 acte și un prolog. Fără a fi o dramă istorică, acțiunea se petrece în Iași, pe vremea lui Vasile Lupu, în casa logofătului Bogdan Dragnea Merișanul, și e, atât prin acțiunea ei, cât și prin caracterul personagiilor și prin graiul lor, o admirabilă evocare a acelei epoci.

Prologul cuprinde două mici tablouri.

În primul, Jupâneasa Maria, soția logofătului Bogdan, vorbește cu baba Tudora, bătrână doftoroaică și femeie de casă,

despre grija care le frământă pe amândouă. Jupâneasa Maria, în pragul unei foarte apropiate maternități, se gândește cu spaimă ce va fi peste un ceas, când se va întoarce soțul său, care e în drum spre acasă, dacă se va întâmpla ca și acest al 5-lea copil să fie tot fată! «Bogdan a vrut să aibă băieți — zicea ea babei Tudorii, — cine să-i poarte înainte numele de care e așa de mândru? Și întâiu, când am rămas cu Sanda, dorința lui a fost o rugăciune: «Atât aș dori, Mario, să fie un băiat». La Floarea, dorința lui a fost poruncă: «Băiat să fie mă n'ștelegi?» Amenințare a fost la Anca: «De n'o fi nici acum băiat, te trimit pe tine și pe țâncii tăi la mănăstire și-mi iau o roabă, o țiuțoare, să-mi facă un băiat». Și a fost tot fată.....

Numai dintr'atâta, vedeți ce bine e, dela 'nceput, zugrăvită figura tatălui? E grozav logofătul Merișanu, un boier aprig, mândru de numele lui și dornic de un urmaș care să i-l poarte cu fală.

La sosirea celei de-a patra fată, Calina, a fost o urgie. Boierul a smuls copila din leagăn și a vrut s'o arunce pe geam, afară, în zăpadă... Și ar fi făcut-o, dacă nu se nemișcă de față, soră-sa, Maica Fevronia, stărița mănăstirii Brazi, care a intervenit să-l potolească.

«S'a potolit, dar s'a legat atunci cu strașnic jurământ să mai aștepte odată și dacă copilul ce va veni va fi tot fată, să-și gonească soția, cu copiii cu tot, ca pe-o netrebnică de rând».

Cu această teamă 'n suflet așteaptă jupâneasa Maria ceasul ușurării și n'are pe nimeni care s'o ajute:

«La cine să alerg, să cer dreptate?» se plânge ea. «Străină sunt și singură. Bietul tăicuțu mort în surghiun; pe maică-mea n'am cunoscut-o... Să mă arunc la picioarele lui Vodă să-mi spui păsul? Ce preț are cuvântul meu, fata Sărdarului Iorgu, surghiunit de Vodă? Pot grăi ceva? Grăit-am când m'au dat lui Bogdan pe mine și avera surghiunitului meu tată?»

Teama ei sporește încă. Soțul, împiedicat în drum de viscol, a trimes poruncă să-i iasă înainte argați cu cai odihniți. Roaba care aducea vestea, în prag, când vrea să iasă,

își aduce aminte: «A! și a mai spus Zamfir că a poruncit stăpânul să-i trimitem îndărăt știre cu băieții, de i-a sosit în casă bucuria ce așteaptă de atâta vreme, că de nu, își ține jurământul!»

— Ce mă fac? ce mă sfătuești să fac? imploră Jupâneasa Maria pe baba Tudora.

Bătrâna are un sfat. În dimineața aceleași zile, roaba Zmaranda a murit născând un prunc. Nimeni nu știe, decât ea, care a moșit-o. De s'o întâmplă să nască iar fată, să schimbe copiii.

Jupâneasa Maria respinge cu revoltă această propunere. Dar baba Tudora insistă, o face să 'nțeleagă că, neprimind își expune toate fetele, pe când așa, copila ce s'ar întâmplă să nască, dată drept fata roabei, va crește aici, lângă dânsa, sub ocrotirea și sub ochii ei.

Acesta e primul tablou al prologului.

În al doilea tablou, Jupâneasa Maria, care a născut tot fată, își așteaptă acum soarta. Bătrâna se roagă să-i dea voie să schimbe copiii. Se aud zurgălăi, voci, glasul Stăpânului. Baba smulge copilul, ese și revine cu altul. Întră logofățul Bogdan:

— Bun găsit! Mi-a spus Safta că avem în casă un oaspe nou. Dar ce oaspe e? Doritul băiat, ori tot!...

Baba Tudora îi prezintă copilul:

— Să trăească, stăpâne, e băiat!

Bogdan e nebun de bucurie:

— Băiat! băiat! Văzuși tu, femeie, că și frica e bună la ceva. De frică mi-ai dăruit feciorul.

Acesta e prologul și e o minune. Un dialog de un natural, de-o precizie și de-o sobrietate încântătoare. Nici o vorbă de prisos și o limbă admirabilă, ferită și de neologisme, ferită și de arhaisme căutate.

Actul întâiu se petrece după nouăsprezece ani. Cuconul Iliș, presupusul fecior al logofățului Bogdan Dragnea. Merișanul, crescut și răsfățat de dânsul, a ajuns băiat mare, frumos, voinic și aprig. El e stăpân în casă, el poruncește. Toți îl tem și nimeni nu-i iese din voie. Și e un stricat și

un cinic Iliaş. A batjocorit pe Păuna, una din fetele de casă și acum a pus gând rău Crisantei, pe care o urmărește stăruitor. Ați înțeles cine e Crisanta: e fata lui Merișanu, ajunsă și ea mare și frumoasă, socotită de toată lumea (afară bineînțeles, de Jupâneasa Maria și de roaba Tudora, care, singure, cunosc taina) ca fata roabei Smaranda.

Două din cele 4 fiice al Merișanului sunt măritate, duse la casele lor, au rămas aici două: Anca și Călina.

Anca, fiica de-a treia, iubește de doi ani, în taină, pe Drăgan, feciorul armașului Udrea. Băiatul, dus la învățătură în țara leșească, înainte de plecare, i-a luat un inel și i-a trimis o năframă cu busuioc, rugând-o să-l aștepte; și, acum, după 2 ani, s'a întors, iar mâine armașul Udrea va să vie, să ceară pentru dânsul, lui Merișanu, mâna Anchii.

Scena în care Anca mărturisește mamei sale dragostea ei, tănuțită cu atâta grijă dela plecarea lui Drăgan, e de o gingășie și de-o frumusețe fără seamăn. Mă gândeam, după cețirea acestei piese: care din marii noștri scriitori sar fi putut-o scrie? Și am ajuns la încheierea că numai Caragiale în colaborare cu Vlăhuță ar fi putut făuri un asemenea giuvaer. Caragiale pentru precizia indicațiilor, pentru grija motivării fiecărui act al fiecărui personaj, pentru naturaleța dialogului, pentru perfecțiunea facturii, pentru măestria succesiunii scenelor, pentru înlăturarea oricărei piedici la înaintarea acțiunii. Singur însă Caragiale n'ar fi putut-o face. Scenele dintre Jupâneasa Maria și fiica sa Anca, nu le-ar fi putut scrie Caragiale. Întreaga făptură a Anchii, fecioara sfioasă, «călugăriță», cum îi zic ai casei, care poartă de doi ani în suflet o dragoste curată ca cristalul, eră străină, necunoscută lui Caragiale. Vlăhuță, da, ar fi putut creă un tip ca Anca și poate încă și mai ușor Coșbuc, autorul *Cântecului fusului*: V'aduceți, aminte:

Eu mi-am făcut un cântec, stând singură 'n iatac,
Eu mi-am făcut un cântec și n'aș fi vrut să-l fac...

ori:

Și plâng că nu mă vede
Măicuța mea că plâng...

Dar să continuăm. Anca își mărturisește mamă-si dragostea și presimțirea ei că armașul Udrea vine s'o ceară.

— Și de n'o fi așa? Intreabă mamă-sa, la sfârșitul scenei.

— O mamă! De n'o fi așa, am mâine timp destul s'o aflu și am toată vieța să sufăr. Dar până mâine lasă-mi visul meu drag! De doi ani trăiesc pentru ziua asta. Vezi singură din ce subțire fir mi-e țesută nădejdea. Nu mi-o destrămă c'o vorbă (visătoare): Un inel... o năframă... ca 'n basmul ce-mi povesteai când eram mică... Și basmul se sfârșia întotdeauna bine: cu nunta lui făt frumos cu fata care-l așteptase credincioasă.

Dar logofătul Merișanul are alte planuri, cari dovedesc că realitatea nu se sfârșește totdeauna bine, ca basmele Și pentru că scena în care își desvăluie soției sale planurile e și admirabilă, îl și zugrăvește pe deplin, dați-mi voie să v'o citesc:

Bogdan: Te căutam, Mario. Pregătește masă bună pentru mâine. Avem mosafiri aleși. Ți-am spus de azi dimineață, mâine vine armașul Udrea cu frati-său Stroe. Dar nu ți-am spus că vin în pețit. O cer pe Anca pentru Drăgan.

Țupâneasa Maria (se apropie de Bogdan, bucuroasă). Bogdane, ce fericită sunt!... Și când o află Anca...

Bogdan: N'are ce află Anca. O cere, dar n'o dau.

Țupâneasa Maria: De ce? Nici un cusur nu-i putem găsi lui Drăgan. Dimpotrivă, o așa înrudire ne cinstește.

Bogdan: Știu. N'am spus că nu mă 'ncuscresc, dar nu prin Anca.

Țupâneasa Maria: Călina atunci? E mai mică...

Bogdan: Nici Anca, nici Călina.

Țupâneasa Maria: Nu mai pricep.

Bogdan: Fiindcă, în loc să aștepti, făcând ca o femeie cuminte, îmi tai mereu cuvântul. (Așezându-se pe laviță lângă Maria, vorbește mai blând). Uite, Mario, ce am socotit eu. Eu sunt bătrân, o știu. Mi-aștept ca mâine ceasul morții. N'aș vrea să rămâie Iliș așa singur, de capul lui. Nu că e rău, băiatul, dar e tânăr și eu l-am cam răsfățat. Ce să fac? mi-e atât de drag, bată-l norocul! Tu știi cât l-am dorit și cât l-am așteptat. Aș vrea să-mi poarte cu cinste numele. Avere îi las destulă. Mă tem de îndemnurile tinereții lui aprinse. Il văd cam muieratic. Îi sclipesc ochii după fuste. Cât trăesc eu, nu-i dau pas să calce prea mult cu stângul; dar când n'oiu mai fi eu, ce te faci tu, o biată femeie? De-o vrea să-ți aducă, cine știe pe cine, noră în casă, cum ai să-l înfrânezi tu, când el de loc nu te-ascultă? N'am văzut eu? Acum i se scurg ochii după Crisanda.

Țupâneasa Maria: (revoltată). Bogdane, ce vorbești?

Bogdan: Ei lasă, ce te turburi așa? Doar n'o fi cea dintâiu dintre fetele tale de casă... D'ăia și zoresc să-l dau la casa lui. Armașul Udrea, când îi va fi socru, va ști să-l înstruneze.

Jupâneasa Maria: Armașul Udrea socrul lui Iliăș? și Anca și Drăgan?...

Bogdan: Iar te pripești cu întrebatul? Ce zor am de Drăgan? Armașul n'are numai feciori. Sultana, fata lui mai mare, e cam de-o seamă cu Iliăș. Și-i rumenă ca o cireasă pârguită. Vor fi așa de potrivți amândoi. Și i-o trece și lui Iliăș focul de fete de casă.

Jupâneasa Maria: Dar armașul nu vine pentru Iliăș, vine pentru Anca. Ce faci cu Anca? Ce-i spui lui Drăgan?

Bogdan: Așa îi spui lui Udrea: Voia dumitale de a ne uni copiii mă cînstește mai mult decât aș putea grăi. Dar Anca, chiar după voia ei, e sortită. să meargă la mănăstire...

Jupâneasa Maria (dureros, vrând să întrerupă). Nu, Anca nici...

Bogdan: Așteaptă să isprăvesc, căci așa nici până mâine n'oiu sfârși ce am de spus. Anca, după voia ei și a noastră, e sortită să se călugărească. Dar fiindcă vreau cu tot dinadinsul să ne înrudim prin copiii noștri, cer, eu acum, pentru Iliăș al meu, pe Sultana. Și fiindcă vreau ca singurul meu fecior să-mi poarte numele cu cinste, îi dau încă din viață, moșia Măgureni, cu sate, mori, eleșteu, prisaca cu viile și livezile, brădetul ca tamazlăcul de vite și de oi, oprind pentru bătrânețele noastre numai Merișanii, care tot lui i-or rămâne, fiind singurul fecior.

Jupâneasa Maria: Doamne sfinte, ce faci cu fetele?

Bogdan: Ce să fac? Ileana, Floarea nu sunt măritate? Nu sunt înzestrate?... Anca, de când eră mică, hotărât-am s'o trimet sorii mele, maica starița Fevronia... Va fi mai târziu stariță la Brazi, în locul ei. Nu e puțină cinste.

Jupâneasa Maria: Și întreat-ai pe Anca de vrea să meargă la mănăstire?

Bogdan: Fetele nu se întreată, se supun.

Jupâneasa Maria: Și dacă nu se va supune? Și dacă ți-aș spune, că mai bine ai omori-o pe dată, decât să hotărăști astfel... Anca îl iubește pe Drăgan.

Bogdan (furios). Ce aiurezi, femeie? Drăgan lipsește de aproape doi ani din țară... Și apoi să știi că, dacă Anca și-a ridicat ochii la un bărbat fără știrea și fără învoirea mea, și mai hotărât o trimet... Să facă maica Fevronia, sora mea, ce-o vrea cu dânsa. Legată o trimet! (Apucând și strângând mâinile Mariei). Spune drept, ori acum o chem pe Anca. Unde l-a văzut pe Drăgan? Cum de-l iubește? Hai, grăește odată, ori ai mințit?

Jupâneasa Maria (însăpăimântată). Nu mai speria copila... eu am zis așa, ca să te hotărăsc s'o dai pe dânsa. Pe dânsa o cere armașul pentru fiu-său. N'ai drept să-i răpești norocul.

Bogdan: Cu ea am hotărât altfel. De când erau mici fetele, am făgăduit soră-mi să-i dau pe una din ele, s'o aibă pe lângă dânsa. Pe Anca am ales-o, fiindcă e mai smerită, mai cuminte. Mai târziu, poate, va lua și pe Călina lângă dânsa.

Jupâneasa Maria: Și Anca și Călina! dar ce ți-au greșit, Bogdane, copilele? Cu ce sunt vinovate?

Bogdan: Cu nimic. Dar nu vrei doar ca, tot măritând și înzestrând, să-mi las flăcăul sărac, ca Iov. Ori ai vrea să-l bag grămătic la Armașul? Nici atât n'ar putea fi cu câtă carte știe. Și acum am isprăvit... (văzând gestul de protestare al Jupânesei Maria). Vezi să-ți fie mâine toate bune la ospăț. Asta e treaba femeiei...

(se scoală să plece)

Jupâneasa Maria: Nu, Bogdane, nu se poate! Ce vrei să faci? Gândește-te la Dumnezeu!

Bogdan: M'am gândit. Deaceea îi dau pe Anca să-i slujească. Și apoi, când te-am întreat ce trebuie să fac? Când ți-am îngăduit să-mi întorci cuvântul? Vezi să-ți fie ospățul bun. Asta e treaba femeiei.

(Iese)

Se poate închipui un dialog mai natural, mai precis, care să-ți zugrăvească atât de desăvârșit personajii și raportul dintre ele și atât de evocator al epocii în care se petrece acțiunea? O repet, în afară de autoare, numai Caragiale ar fi putut scrie această scenă.

Rămasă singură, împietrită, Jupâneasa Maria se roagă:

— «Doamne, mare păcat săvârșii schimbând copiii și greu mă pedepsești astăzi. Doamne, pedepsește-mă numai pe mine. Să nu ispășească nevinovații, nici Anca, nici Călina».

(Se așează pe lavița plângând. Se aud numai suspinele ei, nevăzută în frunzișul ce-o ascunde. S'a înserat).

Intră Crisanda, care-și caută stăpâna și pe Iiaș: îi așteaptă stăpânul la cină. Iață-l pe Iiaș, sosește tiptil și o cuprinde în brațe și-i propune lucruri rușinoase. Copila se sbate să scape:

— Lasă-mă. Numai asta n'o mai fi. Eu nu sunt Păuna. Mai bine m'arunc în fântână.

Da el n'o lasă, o ține strâns, vrea s'o cuprindă.

Jupâneasa Maria apărând și smulgând pe Crisanda:

— N'o atinge netreb.....

— Ce ai zis, mamă?

Jupâneasa Maria (stăpânindu-se). Nimic. (Crisandei). Tu, deacum, Crisando, ai să dormi la mine în odae, pe lavița de sub iconostas. Du-te acum, Crisando.

(Crisanda iese; — către Iiaș). Nu ți-e rușine, Iiaș? Doar crescuta-ți împreună și ți-e ca și o soră.

Iliaș (râzând). Sora mea, o slugă? Glumești mamă! și icse.
Așa se termină actul întâiu.

La începutul actului următor, Anca, ajutată de soră-sa, Călina, (a! ce delicioasă figură de fetiță e această Călina, care nu știe nimic din marea durere ascunsă în inima Anchii!) — Anca, zic, ajutată de Călina, așează în lazi lucrurile împrăștiate pe pat, pe masă, pe laviță. Se pregătește de plecare la mănăstire. Lucrurile s'au petrecut după voia logofătului Bogdan. A venit armașul Udrea, a cerut-o pe Anca pentru fiu-său Drăgan; dar Merișanu i-a răspuns că Anca nu vrea să se mărite — și i-a cerut pe Sultana pentru *Iliaș*. Nunta e hotărâtă pentru în curând; iar Anca, biata, care s'a stăpânit cât a putut, dar care simte că n'ar putea să stea de față la nuntă, a cerut lui tată-său să scrie maicii *Fevronia* să vie s'o ia; — și maica *Fevronia* a răspuns că vine mâine.

Iată că sosește negustorul *Agop*, cu fel de fel de podoabe și de giuvaericele. L'a trimis logofătul Bogdan *Jupâneasa Maria* ca să aleagă daruri de nuntă. Are *Agop* pentru gustul fiecăruia și e minunată scena în care negustorul își arată marfa. Călina le-ar alege pe toate, Anca alege niște mătâanii, *Iliaș* își alege un junghier și un șir de mărgean, nu pentru mireasă, o spune chiar el, ar fi un dar prea fără valoare, ci pentru altcineva... Ați înțeles pentru cine, căci, deși în pragul nunții, gândul rău pus *Crisandei* îl urmărește. Și a înțeles și *Jupâneasa Maria*... Călina, care scotocește toate lăzile aduse de *Agop*, dă într'una din ele peste niște cutioare roșii cu o cruce pe ele, și-l întreabă ce e în ele.

Agop: Să văd... Nu știu nici eu... (se uită atent. Speriat). O! Doamne, mi-am uitat, când am zis să aducă aici cutia (închizând-o repede, fără a o încuia). Să pun cutia bine, să nu umble nimeni. Acolo nu e marfă pentru nuntă. (Se învârtește cu cutia prin odaie și la urmă o pune pe laviță, la o parte, în dreptul Anchii). Cred că nu sunt p'aici copii să umble înăuntru.

Jupâneasa Maria: Dar ce e acolo, *Jupâne*? Ce poate fi de spaimă?

Agop: O! Nu-i nimic (tainic). Un negustor trebuie să aibă orice marfă... De toate... i se cere. Acolo e un praf, ce dă un somn adânc, din care nu se mai scoală nimeni.

Jupâneasa Maria: Și le-ai pus într'o cutie cu arome și solimanuri?

Agop: Așa mi-a venit lădița mai alaltăieri din Veneția. N'am avut timp

să le despart: marfă de zi și marfă de noapte. Se cere și asta câteodată și se plătește bine. (Anca se apropie și ascultă cu interes).

Anca: Și zici că mori fără să suferi?

Agop (râzând). Nu știu, Domniță, că n'am încercat, dar așa mi-a vândut-o și mie un meșter mare talian și Talienii sunt pricepuți în asta.

Pe când Agop urmează să-și arate marfa, iar Călina încearcă toate podoabele, Anca ia binișor din lădiță o cutioară cu otravă și o pune în sân. Inchide grăbit cuția. N'a observat-o nimeni decât mama Tudora, care cu un semn ușor arată Mariei gestul Anchei. După plecarea lui Agop, Jupâneasa Maria, rămasă cu Anca, o întreabă ce a luat din lădița lui Agop. Nu vă citesc această scenă, nu pentru că ar fi prea lungă, o nu! nu e lungă de loc, e exact cât trebuie să fie; n'ai putea să tai dintr'însa, fără pagubă, nici un singur cuvânt. Nu v'o citesc, pentru că ar deveni prea lungă comunicarea mea; nu v'o citesc, dar îmi pare rău, căci e admirabilă. În această scenă, la sfârșitul căreia, Jupâneasa Maria, după ce jură Anchii pe icoana preacuratei că de n'o va putea scăpa, vor împărți otrava, reușește să i-o ia, — mama își dă seama de toată nenorocirea situației sale.

Sfârșitul scenei tot trebuie să vi-l cetesc.

Anca: Imi spui s'aștept câteva zile? Ai uitat că mâine plec? Vine însăș Sfinția Sa, Maica Starita, să mă ia.

Jupâneasa Maria: Așa e... oricum, dă-mi-l. Până mâine e mult... Imi dă Dumnezeu vreun gând.

Anca (clătînând din cap). Mi-l ceri zadarnic... Zicea Agop că mori dormind... De mi-l iei, mamă, m'oiu chinui mai mult. Vrei să mă găsești mâine în iaz, sau atârnată de vreo grindă?

Jupâneasa Maria (răcnind înnebunită). Anco, destul. Dă-mi-l! De nu te ajut cu nimic până mâine, ți-l dau îndărăt. Ți-o jur (pune mâna pe icoană). Pe maica Precista ți-o jur!

Anca (înfiorată). Iată-l, mamă. (Scoate din sân cutioara și i-o dă, îi sărută mâna.

Jupâneasa Maria (blând). Noapte bună, Anco.

Anca (se 'ntoarce în dreptul ușii, hotărît). Pe mâine, mamă.

În vremea asta Iliăș, în grădină, cu gândul la Crisanda, a pus un cobzar să-i cânte un cântec trăgănat de dragoste. Întră Crisanda și în scena ce urmează se roagă de Jupâ-

neasa Maria s'o scape de cuconul Iliaş, care o urmăreşte neconținut. Ii dă şirul de mărgean pe care, cu sila, i l-a dat băiatul: «Şi mi-a poruncit, stăpână, să-i duc eu astăseară vinul fiert cu mirodenii, ce-l bea la culcare. A zis să nu i-l mai ducă mama Tudora, că i-l aruncă 'n cap. Eu să i-l duc. (Rugător). Să nu mă trimeteţi, stăpână. Aşa mi-e de frică de conaşul Iliaş dela o vreme încoace».

Înţelegeţi starea sărmanei Jupânease Maria. Una din fete e în pragul sinuciderii, alta în pragul pângăririi, iar pricina acestor nefericiri e copilul roabei, dat drept fiu al ei. La cine să alerge să ceară mântuire? La cine? La soţ. L-aţi văzut cum e. Să-i mărturisească lui că Iliaş nu-i e fecior? Ori ar socoti-o nebună, ori ar ucide-o... Dacă ar încerca să înduioşeze pe Iliaş, asupra soartei Anchii, pe care el o socoteşte soră? El tot nu e îndrăgostit de fata armaşului... Şi trimete să-l cheme. Vine. E ameţit şi 'n scena ce urmează se desveleşte tot sufletul lui revoltător de cinic. Judecaţi după sfârşit:

Iliaş (dând din umeri). Eu nu ştiu de ce m'ai mai chemat? (Pleacă, dar la uşă se 'ntoarce). M'ai rugat atâtea, mamă, te voi ruga şi eu ceva. Să nu-mi aducă seara vinul fiert mama Tudora. E atât de bătrână că mi-l schimbă în oţet. Trimite-mi-l cu altcineva, Crisanda, de pildă. Şi-ţi făgăduesc, mamă, că nici eu n'oi povesti tatei nimic din ce mi-ai spus de Anca. (Iese râzând). Din ce i-a spus Jupâneasa Maria, ticălosul a bănuţ că e vorba de ascunderea unui păcat să-vârşit de Anca.

În starea aceasta, pe care lesne v'o puteţi închipui, găseşte pe Jupâneasa Maria baba Tudora, care vine cu paharul de vin cu mirodenii, pregătit pentru Iliaş. De anul trecut, de când a zăcut de lingoare, bea aşa în fiecare seară câte un pahar.

Jupâneasa Maria: Ia vinul de aici şi du-te. Doar nu ai fi crezut că am să-mi trimit fata, pe Crisanda mea?!...

Mama Tudora: Nu te mânîia, stăpână. I l-am dus odată, adineauri, în grădină, şi mi l-a vărsat. I-am fiert altul, tare de tot, e spirt curat şi aromă de te ameţeşte. Mă gândeam: cum l'o gustă, adoarme. Dar nu ştiu cine să i-l ducă. Numai să-l bea, stăpână, şi uită de Crisanda... Şi până mâine e

mult... Mă gândeam că am putea-o trimete și pe Crisanda cu jupânița Anca la maica Starița la Brazi... (aducându-și aminte). Stăpână, întreat-ai pe jupânița Anca ce a luat din cutia armeanului?

Jupâneasa Maria: Ce a luat? A luat o otravă de care vorbiă Agop.

Băgați de seamă în ce mod firesc se desfășoară lucrurile. Eră natural ca bătrâna să întrebe acest lucru; — și tot atât de natural ca această întrebare anodină, picată în această clipă, să determine cele ce urmează.

Mama Tudora: Și ce vrea să facă?

Jupâneasa Maria: Vrei să știi? A vrut să se omoare.

Mama Tudora: Doamne sfinte! Ce blestem pe casa asta? Dar nu trebuie lăsată singură, stăpână.

Jupâneasa Maria: I-am luat praful.

Mama Tudora: Il ai la dumneata?

Jupâneasa Maria: Da, l-am ascuns la mine. (Luminată de un gând, se apropie de tava cu paharul). O!... se răcește vinul. Chiamă în grabă pe Crisanda să i-l ducă.

Mama Tudora: Pe Crisanda? O trimeteți chiar dumneata, stăpână?

Jupâneasa Maria: (hotărît). Fă ce-ți spun și nu mă mai întrebă. Trimite-mi pe Crisanda, dar iute că se răcește vinul.

Rămasă singură, țoarnă otrava în pahar și-l trimete lui Iliș prin Crisanda.

Clipe de așteptare încordată până la întoarcerea fetei. Teamă c'o oprește, că poate să-i fi dat și ei să guste... Dar Crisanda se întoarce.

Jupâneasa Maria: L-a băut?

Crisanda: Da, până la fund.

Jupâneasa Maria (cu o expresie de extatică bucurie și uitând de prezența Crisandei). L'a băut! Mântuită ești Anca! Și Crisanda e mântuită!

Crisanda (timid). Și a zis stăpână, să mă 'ntorc că...

Jupâneasa Maria: N'ai grijă. Mergi de te culcă. N'are să te cheme. A fost cam tare vinul.

Așa se termină actul al doilea.

Actul al treilea se petrece în camera lui Iliș. E în pat adormit, teapăn, cu o înfățișare ca de mort. Mama Tudora îl freacă pe mâini și pe obraz cu aromate. Se trudește să-l deștepte. Jupâneasa Maria, pe un jilț, șade nemișcată și n'o

ajută cu nimic. Are tresăriri de groază. Toate indicațiile acestea și toate câte vi le-am cetit, sunt ale autoarei, nu sunt ale mele. Intră Bogdan. A! ce splendidă e disperarea bătrânului în fața stingerii aceluia pe care-l socotia drept propriul său fiu. Cum aleargă dela băiat la mamă, dela mamă la baba Tudora, dela baba Tudora la icoane! E nebun, răcnește, cheamă slugile și le trimite după preoți pentru maslu și iese alergând să aducă pe doctorul talian care a îngrijit pe Vodă.

După ieșirea lui, mama Tudora ia pe Jupâneasa Maria:

— Acum nu e vreme de pierdut. Trebuie să ne sfătuim ce e de făcut. Eu am înțeles din ce se trage boala conașului Iliș și o s'o înțeleagă și doctorul.

— De-o înțelege, răspunde jupâneasa Maria, voiu mărturisii totul.

Dar înțeleapta, mama Tudora, o face să 'nțeleagă că mărturisirea ei nu numai că n'ar sluji la nimic, dar, dimpotrivă, ar păgubi soartei fetelor, fiice de ucigașă. Răspunderea și-o ia dânsa. O jură pe jupâneasa Maria să tacă, să nu spuie nimic, Ea a sfătuit-o să schimbe copiii, — ea trebuie să ispășească. Și să n'aibă milă de dânsa, că vieța ei se ține numai într'un fir. «Să vezi numai»...

Se 'ntoarce Bogdan cu doctorul și când — după ce acesta spune că trebuie să fie otravă — boierul începe să cerceteze cum și cine l-a putut otrăvi, chiamă pe Crisanda care i-a dus paharul cu vin, — mama Tudora spune că dânsa, zăpăcită, că băiatul îi vărsase primul pahar, fierbând pe al doilea, poate din greșală, în loc de mirodenii, i-o fi fiert vreo buruiană otrăvită, din care are ea printre leacuri. Boierul se repede la ea s'o nimicească; dar e oprit de Jupâneasa Maria, care-i amintește cum bătrâna l-a îngrijit și l-a scăpat de-atâtea ori când a foser bolnav.

— Să-l scape și acuma dacă vrea s'o iert, răcnește el și poruncește slugilor s'o ia și s'o lege la butuc.

În așa stare îl găsește Maica Fevronia, care a sosit dela mănăstire, ca să ia pe Anca. Apariția acestei starițe «naltă, bătrână, impunătoare» la sfârșitul acestei drame, este o năs-

cocire minunată. Ea împodobește par'că întreaga operă cu un nimb, cu o aureolă.

Dați-mi voie să vă cetesc scena finală.

A! dar înainte de apariția stăriței, Lixandru, feciorul care a fost trimes cu baba Tudora s'o lege la butuc, se întoarce și spune Jupânesei Maria:

— Stăpână, mama Tudora și-a dat sufletul, ușor ca o pasăre, în brațele mele, când o legam de butuc... Și par'că știă că moare... Și-a făcut cruce și a zis că umilit vă roagă, pentru odihna sufletului ei, să nu desfăceți ce a făcut dânsa. Atât a spus.

O! ce splendidă figură e aceea a mamei Tudorii!

Intră maica stărița Fevronia. E înaltă, bătrână, impunătoare. E susținută de un braț de Bogdan — care-i ieșise întru întâmpinare, — de altul de o soră tânără. Jupâneasa Maria se apleacă până la pământ și-i sărută poala rochii. La fel Crisanda. Maica Fevronia le face, tăcută, semnul crucii deasupra capetelor și se apropie de Iliăș, urmată de Bogdan. Doctorul o salută și-i face respectuos loc. Scenă mută. Il pipăie pe Iliăș pe obraz și se întoarce întrebător către doctor, care-i face gestul că totul s'a sfârșit. Atunci îi încrucișează brațele, îi închide pleoapele întredeschise și apropie de pat sfeșnicele de alamă dela icoane. Prezența ei impune tuturor, chiar și desnădejdei lui Bogdan, care pare că n'a înțeles că totul s'a sfârșit. Face semnul crucii pe corpul lui Iliăș întins și-i pune pe piept icoana ce purtă la gât. Se întoarce spre Bogdan și Maria, în timp ce cu toții o privesc, făcuți și respectuoși.

Maica Fevronia: Fii tare, Bogdane! Dumnezeu ți l-a dat, Dumnezeu ți l-a luat. Mai ai și alți copii să te mângâie. Venisem s'o iau pe Anca, dar n'o mai iau, prea v'ar rămâne casa pustie.

Jupâneasa Maria: De-ar vrea sfinția ta să merg eu în locul Anchii. Trudită sunt de-atâta sbucium... și-atâta râvnesc la liniștea de-acolo.

Maica Fevronia: Bine, fata mea, vom mai vorbi...

Acum (arătând pe Iliăș) lui i se cade să-i dăm prinosul gândurilor noastre.

Jupâneasa Maria, Crisanda și sora se așează în genunchi. În tot acest timp Bogdan s'a apropiat de Iliăș, chemându-l încetisor pe nume:

Bogdan: Iliaş, scoală, Iliaş, că te-aşteaptă mireasa, Iliaş, n'auzi?

Maica Fevronia (punând mâna pe umărul lui Bogdan, care se scoală şi priveşte năuc în juru-i). Bogdane, fii bărbat!

(Intră Codin, o slugă).

Codin: Stăpâne, au venit preoţii pentru maslu.

Bogdan: Pentru maslu? Ba nu. Pentru prohod. (Se prăbuşeşte peste trupul lui Iliaş, plângând cu hohot). Iliaş! Iliaş! Iliaş!

Doamnelor şi domnilor, nu ştiu dacă am reuşit ca, prin acest rezumat al piesei, să vă fac să simţiţi măcar o parte din fiorul ce, de sigur, veţi simţi la citirea întregii lucrări, — căci e sub tipar, — şi mai ales la reprezentarea ei, căci e în repetiţie la Teatrul Naţional. Dar, oricât de nedibace ar fi fost expunerea mea, sunt convins că citaţiunile ce v'am făcut v'au încredinţat că ne găsim în faţa unei opere de o mare valoare.

Şi aţi văzut: nu e o piesă spectaculoasă, gen Victorien Sardou, cu lovituri de teatru neaşteptate, sau cu contraste încremenitoare, nu e nici o piesă cu teză, gen Brieux, prin care autorul încearcă să biciuiască un rău social; nu e nici o piesă care să zugrăvească conflicte de conştiinţă rare, sau a căreia citire să-ţi îmbrâncească mintea spre probleme chinuitoare, cum sunt piesele lui Ibsen, sau ale lui François de Curel. Piesa *Păcatul* e o dramă familiară, dar ce minunat făcută!.. ce măestrit lucrată. În fiecare din piesele autorilor citaţi, chiar în cele socotite ca cele mai de seamă, dăm peste un punct în care rămânem nedumeriţi. Şi nedumerirea noastră nu provine dintr'o deosebire dintre mentalitatea noastră şi aceea a poporului căruia aparţin autorul şi personajii piesei sale, ci din nepotrivirea nici cu logica raţiunii, nici cu logica sentimentelor a unui fapt, sau unei replici a unuia dintre personaje. Simţim lămurit că acel act, sau acea replică nu sunt izvorâte în mod spontan, necesar, inevitabil, din firea personajului, sau din situaţiunea în care se găseşte, ci sunt voite de autori şi, bine înţeles, nu sunt în perfectă consonanţă cu cele petrecute până atunci; nu par îndeajuns de verosimile, sau, cum se zice cu expresiunea tehnică, nu sunt destul de motivate.

Nimic de acest fel în piesa «Păcatul». Odată ce s'a săvârșit înlocuirea copiilor, — și aceea așa de bine motivată, — acțiunea se desfășoară cu logica, cu necesitatea și cu grația cu care o sferă așezată pe un plan înclinat alunecă în jos. Toate personajiiile atât de deosebite unele de altele și așa de deplin zugrăvite: fălosul și autoritarul boier de odinioară, îndurerata Jupâneasă Maria, duioasa Anca, gingașa Călina, sfioasa și curata Cripsanda, răsfățatul și stricatul Iliăș, și pitorescul negustor armean Agop și buna, îmi vine să zic sfânta mama Tudora, toți trăesc; iar prin vorbirea lor, prin purtarea lor, prin toate amănunțele, reînviază atât de luminos epoca în care se petrece acțiunea, care înaintează fără șovăire, fără o abatere, ca un proiectil.

Și ce operă pur românească, specific românească, neatinsă de nici o înrâurire străină și încă și mai puțin de înrâurirea unei anumite școli moderne, care aleargă după situații bizare, după originalitate cu orice preț și care, confundând profundul cu obscurul, are par'că o aversiune înnăscută și un fel de dispreț pentru lucrurile logice și clare. Și apoi ce admirabilă progresiune a acțiunii. Nu este scenă, nu este replică, măcar una singură, care să nu adauge ceva la acțiunea desfășurată până atunci. Și cu câtă măiestrie sunt puse fiecare exact și precis la locul unde se cuvine să fie puse. Căci, precum de sigur știți, nu este indiferentă ordinea în care un cetitor, sau un spectator, află lucrurile. Și trebuie o mare măiestrie să nemerești perfecta lor succesiune. Cu materialul unei opere de artă, autorul trebuie să facă așa cum faci cu reconstituirea unei imagini. Cunoașteți jocul acela al copiilor: o cutie care conține un număr de cuburi. Pe fiecare față a fiecărui cub e un petic dintr'un tablou. Va acum să alegeți din cele șase fețe ale fiecărui cub, pe acelea cari aparțin aceluiaș tablou și să le așezi exact la locul convenit. Altfel riști să scoți un cal cu urechea la picior, ori un pom cu rădăcina în sus. Așa e și la constituirea unei opere de artă și mai ales a unei piese de teatru. Dintre diferitele ordine pe care le-ai putea da succesiunii scenelor și chiar a replicilor, una e mai perfectă decât toate celelalte. Ferice de scriitorul care știind, sau neștiind, printr'o binecuvân-

tată intuiție, nemerește această ordine. Autoarea acestei piese a nemerit-o în chip desăvârșit — și bănuiesc că a nemerit-o numai cu intuiția, ci și în mod conștient, căci din convorbirile ce am avut cu d-sa — îi cer iertare că-i violeze modestia, — m'am convins că e persoană foarte inteligentă și care are o cultură cu atât mai vădeată, cu cât par'că și-o tănuiește.

Și, pe deoparte, convorbirile mele cu autoarea, pe de altă parte, relațiunile ce am putut căpăta asupra dumisale, mi-au confirmat, încă odată, unele adevăruri pe care, dați-mi voie să vi le împărtășesc și d-voastră încheind:

Mai întâiu am aflat dela autoare, că timp de opt-nouă ani, lucrând, cusând, văzându-și de menaj, a cugetat al această piesă, că acum un an a scris-o în trei săptămâni, par'că i-o dictă altcineva, și că de atunci a revenit de nenumărate ori asupra ei.

Ce profund adevăr psihologic cuprinde această mărturisire. Da, așa se fac adevăratele lucrări de artă, încet, pe îndelete, cum se fac stalactitele, cum se cristalizează cărbunele prefăcându-se în diamant, cum se desvoltă pruncul în pântecul mamei. Nicăeri ca în artă nu e mai adevărată vorba: graba strică treaba. O operă de artă făcută fără colaborarea timpului, trăește cât o efemeră. Grăbit poți să scrii un articol de jurnal, concluzii într'un proces, grăbit poți să faci un discurs pentru parlament, sau pentru întrunire publică, — grăbit poți să faci și-o conferință, ba chiar și-o comunicare la Academie; dar ca să crezi o operă de artă trainică, perfectă, care să încânte și să desfăteze generații după generații, trebuie o înfrânare, o stăpânire a setei de notorietate și o lungă perioadă de gestațiune a operei.

Da, luni întregi, ani întregi cugetă adevăratul artist la o operă. Toate clipele libere ei i le consacră. Ea îi dispăre din minte la răstimpuri, dar revine și de câte ori revine, revine crescută, rotunjită... Se culcă cu ea, se scoală cu ea, se plimbă cu ea și într'o bună zi îi sosește ceasul și atunci, exact așa e: o scrie par'că i-ar dicta-o altul. Pe urmă începe munca de netezire, de șlefuire, de permutări, de inversiuni, de condensări, de suprimări, de înlăturarea oricărei urme a sgrei ce a ieșit la iveală odată cu metalul.

Nu-mi recunosc dreptul mie, cel mai puțin fecund dintre scriitorii români să dau sfaturi altor scriitori și nici nu le dau; dar zic așa pentru mine însu-mi: ferește-mă, doamne, de nevoia de a scrie grăbit vreo operă literară!

În al doilea rând împrejurarea că autoarea, absolut necunoscută până acum în lumea literară, a putut să se prezinte dela 'nceput cu o atât de însemnată operă, mi-a întărit credința că pentru a fi scriitor bun, nu e numai decât necesar să faci parte dintr'un cenaclu literar, nu e numai decât necesar să duci o vieță de boem, pierzându-ți timpul în discuții prelungit până la ziuă, în fumăraia cafenelelor, — ci că poți, văzându-ți de menaj, îngrijindu-ți și crescându-ți copiii ca o mamă model, să produci opere de valoare. E drept că în această privință femeile au o situație privilegiată. Ele trăesc *procul negotiis* departe de frământarea și de sbuciumul luptei pentru existență; și apoi lucrul manual, cusutul, brodatul, le descătusează spiritul, îl lasă să se plimbe, slobod, în to-vărășia fanteziei.

Și, în sfârșit, al treilea adevăr ce mi-a confirmat descoperirea acestei opere de mare valoare, e că se pot produce în limba noastră opere originale de mare valoare, zugrăvinduse icoane din vieța curat românească, fără nici o pastișare a capodoperilor străine, fără nici o împământenire a unor suflete și a unor situații nepotrivite cu spiritul neamului nostru.

Și reconfirmarea acestui adevăr mi-a umplut sufletul de bucurie, de speranță și de încredere în propriile noastre puteri, încredere, bucurie și speranță ce, doamnelor și domnilor, sunt sigur c'o împărtășiți și d-voastră.

Când, după cetirea acestei piese, am revăzut pe autoare, bănuind că aceasta nu poate fi unica ei lucrare, felicitând-o, i-am adresat urarea ce obișnuia să facă răposatul marele Maiorescu, celor ce-i aduceau spre cetire lucrări vrednice de laudă: *Vivat requens!* i-am zis: să trăească următoarea! Și nu m'am înșelat în bănuela mea. Peste scurtă vreme mi-a adus o delicioasă comedie modernă, pe care, sfios; o ținea ascunsă în sertarul mesei, o delicioasă comedie, despre care cu învoirea d-voastră, doamnelor și domnilor, v'ași putea vorbi într'o altă comunicare.

